

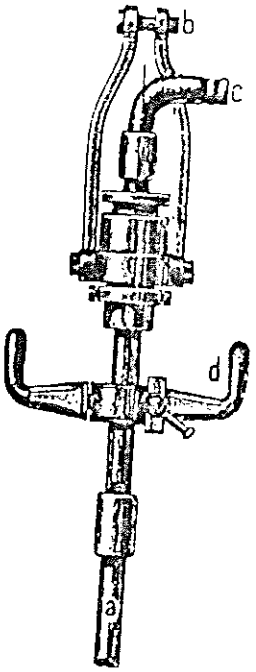
9. sz. kép

A hódmezővásárhelyiek által használt szárnyasfúró

(Mellinger V. könyve nyomán)

A nagynyomású víz kilövellt a fúrófej nyílásain, sodró erejénél fogva felmosta a fúró által felaprított kőzetanyagot, majd a cső és a furatfal között felfelé áramolva a felszínen előre kiásott iszapgödörbe ömlött. Itt a felszállított furadék kiülepedett, majd a "megtisztult" vizet a szivattyú ismét visszanyomatta a talpra.

Azért, hogy az öblítés a rudazat folyamatos forgatása közben is fenntartható legyen, különleges szerkezet, ún. "öblítőfej" kialakítására volt szükség.

10. sz. kép

A hódmezővásárhelyi fúrómesterek által használt öblítőfej

(Mellinger V. könyve nyomán)

Kisebb mélységig kéziszivattyúval, nagyobb mélység esetén pedig gőzszivattyúval tartották mozgásban az öblítőfolyadékot, mely akkoriban még "tiszta" víz volt, csak a rétegsor agyagtartalmától szennyeződött bizonyos mértékig. Egyrészt ez, másrészt az akkori szivattyúk csekélyebb vízszállító képessége volt az oka annak, hogy a fúrással együtt haladó csövezést ez a fúrási mód sem nélkülözhette, így nagyobb kútmélységnél itt is sokrakatos kutak jöttek létre (a fölös csövet persze itt is kivágták, visszaszedték).
A módszer hátránya volt az ütveműködő szárazfúráshoz viszonyítva a vízadó réteg észlelésének és a mintavételnek a pontatlansága, de a gyakorlott fúrós, geológus számára az iszapgödörben lévő folyadék mennyiségének csökkenése vagy növekedése, ill. az esetlegesen megjelenő gázbuborékok így is elegendő információt adtak az éppen átfúrás alatt álló rétegről. (Mellinger V. 1903., Masalán P. 1940.)

Ha a furadékminta és az említett észleletek kedvező körülményeket mutattak, a legtöbb esetben ún. "belógós" kutat hoztak létre oly módon, hogy a bélés-cső végét a megcsapolásra kijelölt homokréteg felső részéig húzták vissza, majd hagyták, hogy a gravitációs (szabad kifolyásos) víztermelés maga alakítsa ki a szükséges "üreget". (7.sz. ábra)
Ha a rétegenergia erre kevésnek bizonyult, a szükséges mennyiségű homokot szivattyúval termelték ki.

A megrendelő kérésére természetesen szűrős kút is készíthető volt öblítéses technológiával. Ilyenkor a homokszemcsék kútba áramlásának meggátolására az előre perforált vascsövet réz szitaszövettel burkolták be, és így eresztették le a vízadó rétegbe. (8. sz. ábra)

A gondosabb kivitelezők ügyeltek arra is, hogy az ilyen esetekben a két cső közét megfelelő módon eltömítsék (tömszelence), nehogy a víz ezen a nyíláson át - szüretlenül - kerüljön a fogyasztóhoz.
A harmadik-féle megoldást akkor alkalmazták, ha a végül megfelelőnek ítélt homokszinten - még jobb reményében, ismeretlen területen - már túlhaladtak. Mivel a "vízadót" ekkor már "kicsövezték" - és a cső nem mindig volt visszahúzható - keményfémbetétes vágószerszámot építettek be és a megfelelő mélységközben a csőpalástot felhasították (lásd. a kisújszállási és karcagi Zsigmondy kutakat). A réteg letisztulása ezután a már ismertetett módon ment végbe.

Mint látható, az alkalmas homokréteg megtalálása, és megfelelő színvonalú termelésbe állítása az akkori műszaki, képzettségi viszonyok között igen nagy feladatnak számított, hiszen - ahogy Mellinger Vilmos írta 1903-ban - "... a föld mélyében lévő vizek járása titkos, és kifürkészhetetlenek azok az erők, melyekkel az embereknek itt számolnia kell."
Nem véletlen tehát, hogy azok a műszaki szakemberek és geológusok, akik ezzel tisztában voltak, elszörnyedve látták, hogy "...boldog-boldogtalan, teljesen kvalifikálatlan emberek fúrnak... mértéken túl megcsapolva az altalajban lévő víztartókat... a vizet nagyon pocsékolják... az artézi kútfúrás az a bitang foglalkozás, melybe mindenki belekontárkodhatik."
(Bélteky L. 1958.)

És akkor még nem volt szó a sokszor silány minőségű, rozsdás, kiselejtezett csövekről, amit a béllelethez felhasználtak! (Perforálódás, különböző víznyomású szintek összekapcsolódása, felsőbb, szennyezett talaj- és rétegvizek kútbakerülése, stb.)

Most, hogy az olvasó is hasonló ismeretek birtokába jutott, mint a tanulmányútról visszaérkezett bizottságok, lássuk, milyen javaslatokat tettek megbízóiknak a következő közgyűlésen.

Törökszentmiklós és Mezőtúr elöljáróinak - mint már említettem - viszonylag könnyű dolga volt, a küldöttek áradoztak a Zsigmondy kutak műszaki nagyszerűségéről, így az általános lelkesedés legfeljebb akkor hagyott alább kissé, amikor a főjegyző beszámolója a "bekerülési ár" címszóhoz érkezett. Valószínűnek tartom, hogy amikor a 30-40 ezer forintos irányár elhangzott a küldöttség vezetőjének szájából, a tanácskozóteremben átmenetileg zavart csönd támadt.
A jelenlévő képviselők ez alatt gyors számítást végezhettek arról, hogy a város egész évi bevételének mekkora részét is tenné ki az említett összeg? Gyorsan beláthatták, hogy ha semmi másra nem költenének, akkor is az egész évi teljes bevételt felemésztené a kútépítés, következésképpen az ő vállalkozásukból, boltjukból, földjükről származó pénzekre a közeljövőben jelentős többlet adóteher vár majd.
Meghátrálni azonban már nem lehetett a közvélemény előtt: "Ezen előterjesztés (mármint a küldöttek javaslata. - B.I.) folytán határozta a tanács... megbízatik a polgármester, hogy a kedvező sikereiről ismeretes Zsigmondy Béla mérnökkel tegye magát érintkezésbe, s egy Mező-Turon építendő artézi kútra vele kedvező megállapodásokra jönni igyekezzék..." (Mezőtúr és Vidéke 1887. október 23.)

Lényegesen eltért az előbbiektől azoknak a városoknak a problémája, melyek képviselői 1890. után jártak a Dél-Alföldön. (Szolnok, Karcag, Kisújszállás, stb.) Ezeknek a küldöttségeknek mindkét technológiáról és pénzügyi feltételrendszerről tájékozódni kellett, majd nagyjából az alábbi mondandóval álltak megbízóik elé:

"...a Zsigmondy-féle módszer szerint fúrt kutak a kívánalmaknak mindenütt megfelelnek a víznek úgy minőségét, mint mennyiségét tekintve, s ezen kutaknak megvan az az előnyük is, hogy örök időkre építvék... (ezzel szemben a "mosórendszerrel" készült kutak)... ugyanolyan vizet adnak, de tetemesen kisebb mennyiségben. Amazok naponta 10-18 ezer, ezek 1000-1700 hektoliter vizet adnak, de ennek megfelelő aztán az előállítás költsége közt is a különbözet, mert míg amazok 30-40 ezer forintba, addig ezek 900-3200 forintba kerülnek." (Jászberény és Vidéke 1892. augusztus 21.)

A szolnoki küldöttség mindezt már a környékbeli kutak eredményei alapján szemléltetni is tudta. (l. sz. táblázat)

Város	Kivitelező	Vízhozam l/nap	Elért mélység (m)	Bekerülési ár (Ft)	Kivitelezés ideje
Kisujszállás (Piac-tér)	Zsigmondy B.	200 ezer	471	40000	1,5
Törökszentmiklós (Piac-tér)	"	160 ezer	412	38490	3
K a r c a g (Főtér)	"	180 ezer	400	37000	1,5
M e z ő t ú r (Főtér)	"	180 ezer	444	46000	1,5
Jászberény (Zagyva-tér)	Ferenczy P.J.	288 ezer	135	3500	3 hónap

A képviselőtestület persze nehéz választás elé került a beszámoló végén.

a.) Ha az olcsó kutat választja, kevésbé terheli meg a város, vagy - adó! - saját egyéni költségvetését, de a vízmennyiség esetleg nem lesz elegendő, az építmény pedig néhány év alatt tönkremegy (Halaváts Gyula a kor

híres geológusa ezidőtájt több város - pl. Jászberény, Mezőtúr - vezetésének a figyelmét is felhívta erre a tényre) és kezdhetik a fúrási historiát elölről.

Egy ellenvélemény dr. Izsó Lajos orvos tollából:

Ne bánják a vezetők, ha az olcsó kutak 2-3 emberöltő alatt tönkremennek, hiszen "... lesz már annak az utódnak akkora bölcsessége, hogy szintén tud magán segíteni." Amíg viszont a nép a 40-50 ezer forintos kutakra vár, "fele is elhull a betegségben." (Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1893. szeptember 14.)

b.) Ha a drága Zsigmondy-féle kút mellett dönt, lesz elég vize, a kút több generációt is kiszolgál majd a városban, ugyanakkor évekre eladósodnak a felvett hitelek miatt.

Nehéz döntés lehetett, de mint azt a későbbiekben látni fogja az olvasó, a városok többsége mégis a drágább, de jobb megoldást választotta. Ahol pedig nem így történt, ott vagy a város saját lakói között élő fúróvállalkozó kapta a munkát (pl. Jászberény, Cegléd), vagy a vezetés valamilyen okból a szokásosnál jóval nehezebb pénzügyi helyzetben volt (pl. Szolnok).

3.4. Fúrt kút létesítésére pályázat hirdettetik...

A törökszentmiklósiaknak és a mezőtúriaknak még nem volt szükségük pályázat meghirdetésére, ennek ellenére az utóbbiak egyezkedése Zsigmondy Bélával hónapokig elhúzódott.

A Mezőtúr és Vidéke hetilap 1887. november 27-én adta hírül, hogy a város küldöttei Budapesten jártak a mérnök-vállalkozónál, de az nem volt hajlandó velük a törökszentmiklósi feltételek alapján tárgyalni (tekintettel annak a munkának a kivitelezési-pénzügyi nehézségére, ez érthető is volt

részéről) és "...minden irányú érvelés és rábeszélés daczára a levelében megírt vállalkozási feltételekhez ragaszkodott, csupán... a tiszteletdíj mellőzésére mutatkozott hajlandónak..."
A képviselők ekkor újra felszólították a polgármestert az eredeti elképzelés keresztülvitelére, ami 1888. elejére sikerült is: a helyi lap január 22-i tudósítása örömmel közölte olvasóival, hogy a város még a törökszentmiklósiakénál is kedvezőbb feltételeket ért el, ezért a képviselők is megszavazták a fúráshoz szükséges 30000 forintot.

A szomszédos túrkeveieknek 1892-ben már volt lehetőségük pályázat hirdetésére, de maguk sem gondolták, hogy a legolcsóbb, 6.000 forintos ajánlatot tevő Csuka Sándor ó-kanizsai mérnökkel - aki pedig a hírek szerint Szegeden csinált már "bizalomgerjesztő" kutakat - milyen rosszul járnak majd. Szerencséjükre a szerződésük - a fúrást 102 mm-es belső átmérőjű, 3 mm falvastagságú vascsövekkel kell végezni, ha előbb megfelelő mennyiségű és minőségű víz nem találtatnék 400 m-es mélységig, adott esetben ennél lejjebb is stb. - úgy szólt, hogy ha a vállalkozó nem jut le az előírt talpmélységig, nem tartoznak neki semmivel, sőt, még az előlegként adott 1.000 forintot is visszakövetelhetik.

Egy évvel később a sokkal nevesebb Zsigmondy Bélának is kemény feltételeket szabtak: "A fúrás helyét a város és vállalkozó közösen állapítják meg. A fúrólyukat köteles a vállalkozó 350 mm-es külső átmérőjű vaslemez csövek alkalmazása mellett kezdeni meg, és a kút sikeres elkészítése után veresfenyő csövekkel kibéllelni... a későbben netalán szükséges bármely csöveket - tehát a veresfenyő csöveket is -, úgy az összes bármi néven nevezendő eszközöket vállalkozó köteles beszerezni, sajátjából kifizetni és a fúrás helyére s onnan visszaszállítani. A fúrás keresztülviteléért addig, míg a kút 24 óránként 0,5 m magasságban a földfelszín felett mérve legalább 50000 liter vizet nem szolgáltat, a város közönsége méterenként 60 forintot fizet. A kút minimális mélysége 100 méterben állapíttatik meg, vállalkozó felelősséget vállal, hogy az általa készítendő artézi kút 24 óránként legkevesebb 50000 liter jó minőségű, egészséges ivóvizet fog szolgáltatni. Ha erre vállalkozó bármely oknál fogva képtelen lenne, úgy az összes teljesített fizetéseket visszatéríteni tartozik.

Köteles vállalkozó a munkát jelen szerződésnek a város képviselőtestülete részéről való jóváhagyása után legfeljebb két hónapon belül megkezdeni, s azt a mielőbbi siker biztosítása tekintetéből lehetőleg megszakítás nélkül és a rendes fúrási üzemnél éjjel-nappal folytatni."
(1893. március 1-i képviselőtestületi ülés jegyzőkönyve alapján.)

A fúrótoronyról nem esik szó a feltételek között, annak beszerzése ugyanis a város feladata maradt. Az 1893. április 15-i tanácsülésen Soós András városgazda a következőket jelentette be: "... elnöki megbízás folytán az artézi kút fúrásánál Kisújszálláson használt fúrótoronynak összes anyagait, szerelvényeit, vagyis az egész fúrótornyot Kisújszállás város tanácsától a bemutatott tanácsi jóváhagyó végzés szerint Túrkeve város részére az artézi kút készítéséhez való használatra 220 forint vételi árért megvette... a fúrótoronynak elbontására és Túrkevére leendő szállítására nézve Bracsuk Pál helybeli ácsmesterrel a szerződés 115 forint elbontási és szállítási díjért megköttetett."

A második - az 1895-ös - fúrásnál már a mezőtúriak figyelme is az olcsó vízöblítéses technológia felé fordult, felhívásukra - többek között - a következő ajánlatokat kapták. (2. sz. táblázat)

Vállalkozó neve (telephelye)	Az ajánlatban szereplő			
	Fúrási mélység (m)	Csőátmérő (mm)	Vízhozam (hl/nap)	Bekerülési ár Ft/kút
Csermák Vilmos (Dévaványa)	250	89	1000	5000 mélyebben:6000
Simon István (Mezőtúr)	ismeretlen	kezd: 157 lejjebb: 130-120	1500	6000
Orbán Sándor (Hódmezővásárhely)	ismeretlen	kezd: 169 lejjebb: 102	1500	5800
Tarnóczy tűzoltószer és gépgyár társ.	440	kezd: 152 lejjebb: 76	ismeretlen	(370 m-ig cinezett csőből): 7500; cinezés nélkül: 700
Bleyer és Süveges c é g	350 450	kezd: 191 lejjebb: 165-127	ismeretlen	350 m-ig 5950 450 m-ig 7950

Bármennyire olcsók voltak is ezek az ajánlatok a Zsigmondy cégéhez képest, a helyi újság sokallta a költségeket.

Hoffer Lajos 1894-es szerződése Cegléd város első artézi kútjára már változatosabb kikötéseket tartalmazott. A vállalkozó munkadíját a közgyűlés 700 forintban határozta meg, ugyanakkor a városra hárult a szükséges 450 m cső, a szén, a víz és a hat napszámos biztosítása, valamint az "építő torony" elkészíttetése. Kijelentették, hogy ha a fúrás nem sikerül, Hoffer csak 350 forintra tarthat igényt, s köteles a csöveket visszaszedni a lyukból.
A kivitelező ugyanilyen feltételek mellett egy második kút készítését is elvállalta, de kikötötte, hogy siker esetén a fúrótoronynak az ő tulajdonába kell kerülnie.
Mindkét kút sikerült, így ezen felbuzdulva ("ha a ceglédieknek van artézi kútja, nekünk is kell"-elven) a nagykőrösiek is pályázatot hirdettek. (9.sz. ábra)

Mint látható, a feltételek hihetetlen kemények - néha egyenesen igazságtalanok voltak - lásd a 6-os, 7-es, 9-es majd a 16-os pontot - így nem csodálkozhatunk azon, hogy erre az "árlejtésre" senki sem jelentkezett.
A kőrösiek szerencséjére néhány nagy szerződési rutinnal rendelkező vállalkozó (pl. Hoffer Lajos, Katona Béla és Soós Sámuel) nem hagyta a dolgot ennyiben, hanem ún. "utóajánlatot" tett, mely eltért ugyan az eredetitől, de elősegítette a tanács döntését: a munkát a hódmezővásárhelyi Soós Sámuel kapja meg.

A módosított szerződés főbb pontjai a következők voltak:

a.) A kivitelezőnek 250 m-ig kell lefúrni, ha nem sikerül, vagy neki sem kezd, 1.000 Ft kártérítést fizet. (Erre szolgált az ajánlattevéssel együtt lefizetendő kaució: a kiválasztott mesterét a munka végéig biztosítékként megtartotta a város, a többiek az árlejtés eredményhirdetése után visszakapták pénzüket. (10-11-12. sz. ábra)

b.) A csövet, a fúrótornyot és az anyagokat a vállalkozó adja, a város csak a torony mellékbódéját állíttatja fel saját költségén.

c.) A munkát 50 napon belül kell megkezdeni, és csak új segédeszközök, anyagok szüksége esetén lehet szüneteltetni.

d.) A 80 mm-es belvilágú csővel bélelt, három rézcsapos kifolyófejjel ellátott kútnak + 1 m magasan 1000 hl/nap vizet kell szolgáltatnia, kifogástalan minőségben.

e.) Ha 250 m-ig nem lesz víz, és tovább kell fúrni, a kikötött 5.500 Ft díj felett 2.000 Ft-ra tarthat igényt a vállalkozó. Ha ekkor sem sikerül a kút, csak a 2.000 Ft-ot kapja meg...

f.) A kész kútra 1 év garanciát kap a város.

Lehet-e csodálkozni a lépten-nyomon előre kikötött és szigorúan ellenőrzött vízhozam láttán azon a régi fúrós anekdotán, melyben a fúróvállalkozó inkább elállíttatta zsebóráját az órásnál, semminthogy megkockáztasson az átadásnál 10-20 l/p hozamhiányt?

Egészen egyedi módon alakult a jászberényiek szerződéskötése.
Mivel most már egy nagyobb mélységű, hosszú élettartamú és bőséges kifolyó vizet adó kút létesítése volt a cél, a képviselők egységesen Zsigmondy Bélával akartak fúratni, de az ismeretlen geológiai felépítés miatt nem tudták eldönteni, milyen feltételeket vegyenek bele a kötendő megállapodásba.
A vitának ezen a pontján felállt Ferenczy P. János - az 1873-as kút készítője Bathó Endre főjegyző tanácsadójaként vett részt a hódmezővásárhelyi tanulmányúton - és kijelentette: ha megbízzák vele, kedvező talaj esetén 5-6 hét alatt kiskaliberű kutat fúr 1500-2000 Ft-ért, négy általa kiválasztott napszámossal.
Tekintettel egy Zsigmondy-féle kút hatalmas költségére, a jelen levők örömmel fogadták társuk ajánlatát, és a következőképpen határoztak: a munkával Ferenczy P. János városi képviselő bízatik meg oly kijelentéssel, miszerint

a kútfúráshoz szükséges gépezet és vascsövek úgy egyéb anyagok megrendelésére, nem különben az ideiglenesen és állandóan alkalmazandó munkások felfogadására, valamint a fúrás vezetéséhez szükség esetében egy szakértő gépész alkalmazására (a Pintér Mihály-féle pénzalap - B.I.) felhasználtatik, úgy azonban, hogy a gépek és egyéb anyagok vállalati árát, úgy a gépész és munkások kialkudott napi, esetleg heti béreit tudomás, illetve a felmerülendő költségek utalványozása czéljából... a polgármesternek jelentse be, s egyúttal felhívatik, hogy a fúrás megkezdéséhez szükséges előmunkálatokat lehető legrövidebb idő alatt foganatosíttassa, és a munka sürgős megkezdése iránt intézkedjék...(ezen kívül)...a fúrási mélység réteg szelvényeihez szükséges föld részeknek geológiai megfigyelésére és összegyűjtésére Horváth István képviselő és főgymnásiumi tanár kéretik fel azzal, hogy az ilyképpen összeállított földréteg mintagyűjteményt kellő magyarázat mellett megőrzés és használat végett a város rendelkezésére bocsájtani szíveskedjék."
(1892. augusztus 16-i képviselő testületi ülés)
Valószínűleg senki sem gondolta még ekkor, hogy ezzel a döntéssel alapvetően befolyásolják majd a későbbi eseményeket.

A következőkben beszélni kell még a szerződésmódosításokról is, hiszen ezek - tekintettel arra, hogy a geológiai ismeretlenség miatt szinte mindegyik fúrás mélyebbre hatolt a tervezettnél - gyakoriak voltak a munkálatok során.

A kisújszállási képviselőtestületi közgyűlés 1892. február 20-i jegyzőkönyve ilyen eseményt örökített át az utókorra:

"Elnöklő polgármester előterjeszti, miszerint az artézi kút már 431 méter mélységig haladt a nélkül, hogy egy oly vizet szolgáltató réteg nyittatott volna meg, mely a vizet a föld felszínéig felnyomná... a személyesen megjelent Zsigmondy Béla vállalkozó mérnök úr a kútügyi bizottságnak azt ajánlotta, miszerint figyelembe véve azt...(hogy)... az addig legmélyebbre fúrt kutaknál (Debrecen 830 méter és Szabadka 600 méter) a 400 méteren túli mélységben már semmiféle vízszolgáltatásra alkalmas rétegre nem lehetett találni, s miszerint Törökszentmiklóson, valamint Mezőtúron is - mely kutak 412,63, illetve 441,63 méterig lettek fúrva - a 400 méteren túli mélységből aránylag csak kis vízmennyiség nyeretett, a fúrás tovább ne folytassék, és

hogy a felesleges csövek kihúzása és egyéb czélravezető intézkedések által a 200-300 méter közötti elterülő homokrétegekben levő víz egybegyűjtessék, kijelentvén, miszerint ezen műveletek keresztülvitele és a víz megtisztítása után a víz valószínűleg saját erejéből fog a felszínre emelkedni, de ezért felelősséget nem vállal."

A határozat a következőket tartalmazta.

"A kútügyi bizottság javaslata alapján az artézi kút fúrásának folytatása elhatároztatott, s Zsigmondy Béla vállalkozó mérnöknek azon ajánlata, mely szerint a mostani mélységen, vagyis 431 méteren túl a legközelebbi 160 m/m külső átmérőjű csőrakasszal mindaddig, a míg ezen csövekkel lehatolni képes leend - 1.000 Ft (Egyezer forint) átalánydíjért, mely összeg az elérendő mélységre való tekintet nélkül lesz fizetendő, és pedig a legközelebbi részletfizetéskor 500,- Ft, a másik 500,- Ft pedig akkor, a midőn a 160 m/m csövekkel tovább hatolni nem lehet, vagy ha a fúrás előbb beszüntettetik - méterenkint 65,- Ft-ért elvállalja: a képviselőtestület által elfogadtatott. S minthogy az artézi kút fúrására felvett 35.000 fr. 488 fr. 92 kr. híján felhasználtatott a tovább fúrási költségek fedezésére a kataszteri kivetésből fel nem használt, s takarékpénztárilag kezelt 4839 fr 47 kr kijelöltetett, kimondván, hogy ennél többet az artézi kútra nem áldozhat."

A szerződéskötésekről szóló fejezet végére kívánkozik az a "szerződéstörténeti kuriózum", melyre a nagykőrösi levéltárban akadtam rá.
A város az 1896-os fúrási kudarc után 1913-ban hirdetett legközelebb pályázatot artézi kút létesítésére (10-11-12. sz. ábra), majd a Belügyminisztérium javaslatára Steiner Miksa aradi vállalkozót bízta meg az 500 m-es kutatófúrás lemélyítésével. Az eredmény kihirdetése után a szintén pályázó, és saját nézete szerint méltatlanul kieső Lapp Henrik-cég levelet írt a városnak, többek között az alábbiakat közölve:

"Tekintettel azon körülményre, hogy akik előttünk sorakoznak, mint: Steiner Miksa Arad, Fejes Antal Székesfehérvár, és Tarcsai Majzsik Temesrékás mind olyan kis kaliberű vállalkozók, akik 500 m-es fúrást még egyáltalában nem végeztek, és mindezen vállalkozók munkálataikat csak kézi erővel végzik,

a város jól felfogott érdekében kérjük, hogy a munkálatok odaítélésénél ezen körülményre különös tekintettel méltóztassék lenni...(mi)...500 m-nél mélyebbre is... készséggel állunk szolgálatára, amit más, a többi előttünk lévő vállalkozók egyáltalán nem tehetnének meg..."
A valóban nagytekintélyű cég a levél ellenére sem nyerte el a vezetés bizalmát, de ettől kezdve figyelemmel kísérte Steiner működését és ha a legkisebb nehézséget is tapasztalta, rögtön levelet írt: lám, ő ezt előre megmondta, gondolják meg, és adják mégis neki oda a munkát...

3.5. A kút helyének kijelölése

A létesítendő kút körül kavargó közösségi viták általában e témánál érkeztek el csúcspontjukra.
Ez nem is csoda, hiszen a kúthelynek a legellentétesebb követelményeket kellett kielégítenie, például: ott fúrják-e meg, ahol a legtöbb ember - igaz, zömmel szegény ember - lakik, vagy ott, ahol azok laknak kényelmes otthonaikban, akik az egész építményt fizetik?
Erre a kérdésre igen jellemző feleletet adott Jász-Nagykun-Szolnok vármegye törvényhatósági bizottságának 1893. március 20-i ülése:

A szikvízárusításból befolyt "...illetékkel mindenesetre az intelligensebb osztály viselné (tni.: a kút költségét. - B.I.) tehát méltán meg is követelhetné, hogy az ő adózásukból létesítendő kút akként helyeztessék el, ahogy az általa leginkább megközelíthető."

A gazdagok ne kényszerítsék a köznépet pénzt adni olyan célra, aminek csak ők veszik hasznát, a szegények nem - hangoztatta ellenvéleményét a mezőtúri kút helyének kitűzése idején V. Kun Imre képviselő és két társa.

Az artézi kút nem csak az uraknak, de a város utolsó polgárának is megteszi a szolgálatot, csak vegyék azt igénybe - válaszolta erre a helyi lap egyik cikkírója, hozzátéve, hogy e három "júdást" aligha a víz igazságos szétosztásának kérdése izgatja, hiszen korábban a gimnázium építéséért meghirdetett adakozást is szabotálni próbálták.

Természetesen a kút helyének megvitatásakor ezeknél komolyabb érvek is felmerültek. A város határában lévő Vásár-téren fúrassunk - mondta Grúber József szolnoki főjegyző - mert ha a szép főtéren készül el a kút, azt "... a nép ezrei reggel-délben-este nagy tömegekben, fuvarosok többé-kevésbé dísztelen vízhordó lajtjaikkal egész karavánokban keresnék fel, teljes napon át megszállva tartanák, környékét bepocskolják..., s ennek folytán a piacz bérszedési jog gyakorlása is nagy mérvben korlátoztatnék és akadályoztatnék." (A Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1892. szeptember 22-i száma; illetve az 1892. december 22-i képviselői közgyűlés jegyzőkönyve alapján)

Cegléden is valószínűleg a Kossuth-tér elvizenyősödésétől való félelem indokolta, hogy az első kút a város akkori határába került:

"... az artézi kút létesítését üdvözöljük... de végtelen hiba, hogy első artézi kutunk a piacz-téren lesz, mert a város szélére ivóvízért kimenni a központból merő lehetetlenség" - kommentálta a döntést 1894. július 22-én a Cegléd és Vidéke hetilap.

Éppen azért kell a főtérre tenni a kutat, mert az a város legmagasabb pontja, tehát onnan a víz le tud folyni, sőt megfelelő elvezetés esetén még az örökké eltömődő szennycsatornát is tisztán tudja tartani - érveltek máshol. A kút a város legalacsonyabb pontján, a kislaposi erdőben legyen - hangoztatta Kiss Lajos túrkevei főjegyző, "... mert az a sárréti fenék több forrást rejt magában, mint a magasabb piacztér."
(A "Túrkeve" című lap 1893. január 21-i száma)

Zsigmondy Béla mérnöke, Karafiath Tivadar is ezt a helyet ajánlotta a vezetésnek "... mert az leginkább mondható a város középpontjának, minden oldalról jól megközelíthető...(és)...a kút sikerülése esetében az egész terület rövid idő alatt igen díszes parkká volna átalakítható..." (1893. április 12-i képviselő testületi ülés jkv.)
Sokan nem értettek egyet ezzel és más helyeket javasoltak - városi faiskola mellett, piactéren, Dürgő malom udvarán, stb. - végül hosszas vita után a többség az utóbbi mellett szavazott. A döntésről értesülő Zsigmondy mérnökével együtt azonnal a helyszínre utazott, megtekintette a szóban forgó

városrészeket, majd a polgármesterhez írott levelében kifejtette: neki semmi kifogása nincs a Dürgő malom udvara, mint fúrási munkahely ellen, de az a hely 1,68 méterrel magasabban fekszik a kislaposnál. Mivel pedig "... a fúrásra nézve kötött szerződés 6. pontjában megállapított 0,6 méternyi magasság a földszín felett a megállapított magasság különbözettel, vagyis 1,68 méterrel... mélyebben fog számíttatni, kéri... a városi közönséget vele tudatni, hogy a szerződés 6. pontjának ilyetén értelmezését elfogadni méltóztatik-e vagy sem."

A vállalati szerződés szerint a kút helyének megállapításába a kivitelezőnek egyértelműen joga van beleszólni, ezen kívül a közölt mérési adatok miatt a közönség érdekeit biztosító feltételek illuzórikussá válnak, meg kell tehát változtatni a képviselő testület eredeti határozatát - javasolta vitaindítóként Győrfi Lajos városi mérnök (1893. április 23. képv. test. ülés)

Mások inkább tárgyalni akartak Zsigmondyval, de amikor kiderült, hogy a mérnök nem hajlandó megváltoztatni álláspontját, mégiscsak elfogadták a kislaposi erdőt, mint kúthelyet.

A város mikrokörnyezetébe átültetett "artézi elv" a későbbiekben fényesen be is vált, a Nagykőrösieken viszont nem segített ez a praktika sem. Kisújszálláson is Zsigmondy Béla ajánlotta a vezetésnek, hogy kútjának vizét az ún. "Rózsa térre" vezettesse el, mert az 0,85 méterrel alacsonyabb a piac-térnél, ahol a kút van, s így kb. 40000 literrel több vizük lesz naponta.
Csak a mai szemnek meglepő, hogy az érvek között "hatósági szempontokat" egyáltalán nem találunk. A magyarázat egyszerű: a fúrások idején érvényes vízügyi törvény (1885. XXIII.) nem követelt létesítési engedélyt a tulajdonosoktól, csak a következőket kötötte ki: "Tiltva van fúrásokat... artézi kutakat már meglévő hasonló művektől... 100 méternél... kisebb távolságban hatósági engedély nélkül létesíteni." (15.§.)
Bár 1892-ben ezt úgy módosították, hogy a meglévő művekkel való problémák elkerülése miatt mégiscsak kérjenek engedélyt a tulajdonosok, a városok első kútjáról lévén szó, ez a kérdés fel sem vetődhetett.

Hogy hova kerültek végül is a kutak?
Mint látni fogjuk, többségében a módosabb népréteg házainak közelébe, a főterekre.
Ahol nem az első, ott a második.

3.6. A fúrás megkezdődik...

A kúthely kijelölése és a szükséges pénzösszeg megszerzése után a városok által legmegfelelőbbnek talált vállalkozók megkezdték a munkát.
A korabeli közvélemény óriási érdeklődést tanúsított a számára addig jórészt ismeretlen fúrási munka iránt, a helyi újságok pedig 3-4 naponként hosszabb-rövidebb cikkben számoltak be az elért eredményekről.

3.6.1. Törökszentmiklós, Kossuth (Piac)-tér (B-12, 411,3 m)

A lakosság száma 1890-ben: 18.777 fő.

A második világháború alatt a város levéltári anyagai elpusztultak, így ennek a fúrásnak a történetéről semmilyen hivatalos leírás nem maradt fenn.

Szerencsére a "Szolnoki Híradó" című lap 1890. június 1-i száma részletes tudósítást közölt a kút május 31-i átadásáról, illetve Kuncze Imre főjegyző ünnepi beszédéről, ami sok fontos részletét tartalmazta az előzményeknek. Megtudható belőle például, hogy a főjegyző az 1885. június 8-i képviselő testületi ülésen vetette fel először a lakosság egészséges ivóvízzel való ellátásának szükségességét, a kívánt minőségű vizet szolgáltató artézi kút lefúrására pedig augusztus 18-án tett javaslatot. Társai egyetértettek vele, ezért a műszaki és a pénzügyi problémák tisztázására azonnal bizottságot alakítottak. E testület 1886. június 15-i beszámolójában Zsigmondy Bélát javasolta kivitelezőnek, aki július 22-én személyesen is megjelent a városban, hogy megtekintse a helyszínt, illetve tájékoztassa a képviselőket.

A valamivel később kiírt pályázatot 1887. január 31-én értékelték, és - mint az várható volt - a budapesti mérnök mellett döntöttek.
A tényleges fúrási munka 1887. május 9-én kezdődött és 1889. szeptember 28-án fejeződött be. Az eredeti iratok megsemmisülése miatt csak feltételezhető, hogy a hódmezővásárhelyi tapasztalatok alapján kb. 200-250 m-ig kívántak lehatolni, végül sorozatos továbbfúrások után a talpmélység 411,3 m (más fúrások szerint 411,6 m) lett, az átadás napja pedig 1889. október 16-ára tolódott ki.
A fúrómester 238,3 - 395 m közt a négy legjobbnak látszó homokrétegnél végezte el a csőhasítást, és + 0,6 m-en 160431 l/nap vízmennyiséget kapott. Ez a hozam elegendő volt ahhoz, hogy minden helybeli 8-9 l/nap egészséges ivóvizet kapjon, így az eredmény tökéletesen megfelelt a korabeli igényeknek és elvárásoknak. Mindez persze hatalmas összeget, 38.490 forintot emésztett fel.

3.6.2. Mezőtúr, Kossuth tér (8-42, 441,89 m)

A lakosság száma 1890-ben: 23762 fő.

A Mezőtúr és Vidéke című hetilap 1888. május 20-án rövid hírben közölte, hogy a tanácsház előtti téren a fúrótorony és a bódé "felállíttatott", jelenleg a szerszámok összeszerelését végzik.
A fúrás az első hónapokban jól haladt, ezért a város 3500 forint előleget utalt ki Zsigmondynak abból a 30.000-ből, melyet az első hazai takarékpénztártól e célra felvett.
1889. márciusában elérték a tervezett 300 m-es mélységet, megfelelő vízadó réteg azonban nem volt, ezért új szerződést kötöttek, melyben a kivitelező nagylelkűen (ne feledjük: 300 m alatt nőtt az önköltsége) a korábbi feltételekkel vállalta a munkát.

Áprilisban megérkeztek a továbbfúráshoz szükséges csövek, a fúrómester pedig folytatta a kutatást: 375 m-ben gyenge adottságú homokrétegre bukkant, 389 m-ben csőferdüléssel küszködött, végül a 400 m-es mélység és "költséghatárt" elérve ismét a helyszínre hívta főnökét.

Az újabb egyezkedés is sikerrel járt, így 1890. februárjának közepén a talp már 435 m-ben volt, és minden érdekelt örömmel figyelte, hogy az itt "megütött" homokrétegből egyre több víz ömlik a felszínre.
A mennyiség biztatónak látszott, ezért a furatot továbbfúrták 441,89 m-ig, majd csőhasítást végeztek.

1890. júniusában a hozam 18000 l/n, ezt azonban a 200000 l/n-ra szerződött mezőtúriak - ugyanazok, akik jó egy évvel ezelőtt még a törökszentmiklósiak kezdeti 49 l/p-es szivattyúzott vizével is örömest kiegyeztek volna - keveselték.
A vállalkozó ekkor valószínűleg megszivattyúztathatta a kutat, mert egy július végi újsághír szerint a csőbe olyan nagymennyiségű homok nyomult, melyet csak hetek múlva sikerült teljesen eltávolítani.
A "dugó" megszüntetését követően a kifolyó vízmennyiség fokozatosan 180000 l/n-re növekedett és ezt végeredménynek véve a fúrómester nekiállt a felesleges csövek kivágásának.
E tevékenység során a csőközben lévő iszapos víz beömlött a kútba, így annak termelése rövid időre ismét megszűnt, nagy rémületet keltve ezzel a lakosság körében. (A tartós szárazság következtében az ásott kutak kiszáradtak, így a helybeliek szinte egyetlen vízbeszerzési forrása a félig kész artézi kút lett.)
A feldühödött emberek körülvették a fúrótornyot, a mester pedig ezt látva ki sem merte tenni a lábát bódéjából: bezárkózott, és időről-időre kikukucskálva hallgatta az egybegyűltek neki szánt cifra szitkait.
A csövet természetesen ismét kitisztították, így lehetővé vált, hogy a megbízó és kivitelezője 1890. november 15-én "vizet mérhessen": a hozam + 0,96 m-en 213000 l/nap volt, a talpmélység is megfelelt a megadott értéknek, Zsigmondy tehát mindenben eleget tett a szerződésben foglaltaknak.
Az addig 34.260 forint 65 krajcárba kerülő kút átadása után néhány hónappal beépítették a vörösfenyő béléscsöveket is (3.900 forintos költség), majd Karafiat mérnök vezetésével hozzáláttak a kútfej felépítéséhez.

3.6.3. Karcag, Kossuth (Piac)-tér (B-29, 400,5 m)

A lakosság száma 1890-ben: 18264 fő.

A Nagy-Kunság című hetilap 1891. március 1-én tette közzé, hogy a piacon áll már a templomtoronynak is beillő "deszkaalkotmány", így remélhetően "... nem soká szorulunk a vízhordók pártfogására."
A fúrás váltott munkások segítségével éjjel-nappal megállás nélkül folyt, augusztus közepén a talp 240 m, Zsigmondy pedig négy részletben 15.000 forintot vett fel a várostól.

Október elején elérték a 300 m-es mélységet, megfelelő homokréteg azonban nem akadt, ezért itt is egyezkedésre került sor. A város a továbbfúrás mellett döntött, november közepére megérkeztek az ehhez szükséges csövek, 1892. februárjában pedig már 361 m-ben ejtegették a vésőt. A vastag, kemény agyagrétegben lassan haladó fúrás nagyon elkeserítette a lakosságot, ezért az emberek - a helyi újság szerint - minden nap az "artézi víz jöjjön el a te országod" kezdetű fohásszal ébredtek.

A vállalkozó eközben egyre csak fúrt lejjebb és lejjebb, a 400 m-es mélység elérésekor azonban - tekintettel a 380-390 m körül észlelt vízfeltörésre - megbízói leállították a munkát. Az eseményt így örökítette meg a Nagy-Kunság 1892. május 8-i száma:

"Van víz! Meg van az éltető forrás! Ez a kellemesen hangzó hír futotta be hirtelenséggel városunkat a múlt héten..."

A további teendők eldöntése céljából összeült a képviselőtestület, és 47 szavazattal 16 ellenében elfogadta azt a határozatot, mely "... az artézi kút fúratásánál eddig talált s ivóvízzel telített homokrétegzetet elegendőnek tartja... (és) ... felhívja Zsigmondy Béla vállalkozó mérnököt, hogy az... eddig talált homokrétegzeteknél a nyílásokat bontassa ki, s tegyen meg minden lehetőt arra nézve, hogy Karcag város közönsége kellő mennyiségű, s ivásra alkalmas szökő vízzel láttassék el."
(1892. május 14-i ülés jegyzőkönyve.)

Az 1892. június 8-án elvégzett csőhasítási kísérlet eredménnyel járt, a víz azonnal "felszökött a kútban", az esemény híre pedig "... általános jótékony hatást idézett elő városszerte."

Annál is inkább, mert néhány nap múlva híre ment, hogy Oroszországban kitört a kolerajárvány, így az új kút immár letisztult vize százak életét menthette meg a városban.
Most már csak a vörösfenyő csövek beszerelése van hátra - írta a helyi lap 1892. szeptember 25-i száma, majd így áradozott:

"Folyva-foly, zuhogva ömlik a szemnek, a szájnak és az emberi szervezetnek egyaránt kívánatos gyönyörű tiszta víz. Minden cseppje áldás, mely egymást kergeti ki a föld gyomrából 390 méter mélységből."

3.6.4. Kisújszállás, Szabadság (Piac)-tér, (8-16, 331,4 m)

A lakosság száma 1890-ben: 12527 fő.

A fúrás közbeni eseményekről nem maradt fenn írásos emlék, csak annyit tudunk, hogy Zsigmondy itt is elszámította magát, túlhaladt a legjobb homokrétegeken és "körülbelül 330 m-től kezdve víztelen agyagréteget" talált. A 431 m-es mélység elérésekor maga javasolta a közgyűlésnek a felsőbb homokrétegek megnyitását, álláspontját azonban nem fogadták el, így 471 m-ig fúrt tovább - ismét csak eredmény nélkül.
Mivel most már a város pénze elfogyott, a vastag agyagrétegben álló furatrészt a fúrómester kaviccsal töltötte fel, majd 326 m körül a cső falát felhasította "... s akkor fölszállt a víz, melynek hőmérséklete 28,75 C^{O} (23 ^{O}R) volt."
A finomszemcsés, vékony homokréteg azonban kevés vizet adott, ezért a 280 m körüli "goromba" homoknál ismét csövet lyukasztottak, így "... a vízmennyiség fölment perczenkint 124 literre... hőmérséklete azonban csökkent." (Bodnár L. 1898.)

Zsigmondy a munka befejezése után 1892. augusztus 17-én jelentést tett megbízóinak, melyben "...a vízmennyiséget 24 óránként a föld színétől 0,5 m-nyire 180 ezer literre, a föld felszínén ömlesztve ki 40 ezerrel többre tette."

A kútba ezután beépítették az előre megrendelt fenyőcsövet, a kivitelező, valamint a helybeli dr. Nagy János orvos által gyűjtött rétegmintákat pedig a gimnázium múzeumába helyezték el.

3.6.5. Jászberény, Szűzleány-kút (135 m)

A lakosság száma 1890-ben: 24331 fő.

A Jászberény és Vidéke című hetilap 1892. szeptember 4-i számából megtudhatjuk, hogy az ún. "Juhászok keresztjénél" áll már az emeletes "fabódé" (a fúrótorony), a 11-i számból pedig az öblítéshez elengedhetetlen "munkakút" kiásásáról értesülhetünk.

"A fúróeszközöket a Kann és Heller budapesti cégnél szerezték be 2400 frtért azon feltétellel, hogy a nem használt részeket a cég teljes, a használtakat pedig fele értékben veszi meg. E fúrókkal 300 méter mélyre lehet hatolni. A fúrást Ferenczy P. János úr vezeti szívességből, egy hódmezővásárhelyi betanult előmunkással a fúrót éjjel-nappal hajtja 8 munkás "kenyérgőzzel" - tette hozzá az előbbiekhez a Jászság című lap szeptember 10-i száma.

A fenti újsághírekből úgy tűnhet, hogy a szeptember 5-én kezdődő munkálatok a hónap közepére már a fúrási szakaszba jutottak, de sajnos nem ez volt a helyzet.

"Egy hó óta fel van állítva a fúró torony, a munka megkezdéséhez minden előkészület megtörtént, csak a legszükségesebb hiányzik: a fúró. Ezt nem képesek megszerezni a... Kann és Heller cégtől.

Napról napra hitegeti a várost, de nem küldi, egy teljes hónap óta várják hiába" - háborgott a történtek felett a Jászság szerkesztősége. Aztán végre megjött a várva-várt fúró is, így a berényiek lelkes kis csapata nekifoghatott a kutatófúrás mélyítésének.

A felső 40 m-en aránylag gyorsan áthaladtak, ekkor azonban, olyan nagymennyiségű folyóshomok ömlött a talpra, hogy a szerszám megszorult. Technológiát változtattak, "ráfúrtak" a betemetett rudazatra, kiszabadították a fúrót, majd - felhagyva a hosszú csövezetlen előfúrás módszerével - úgy folytatták a munkát, hogy a szerszámmal együtt süllyesztették a "bélleletet" is. Minden igyekezetük ellenére a nehézségek folytatódtak, így rövidesen veszélybe került az az eredeti elképzelés, hogy december elejéig lejutnak a tervezett 280 m-ig.

November 6-án felvetődött, hogy jobb lenne a fúráshoz hozzáértő műszaki szakértőt hívni (a geológiai felügyeletet Horváth István tanár látta el, aki 1881-1911. között tanított a főgimnáziumban, és maga is részesedett anyagilag a Pintér-féle hagyatékból), és bár ebből nem lett semmi, egyes berényi klikkek áskálódása miatt Ferenczy jó ideig nem élvezhette ez után a közvélemény korlátlan bizalmát.

Az ellenvéleményt és az újabb eseményeket a Jászság 1892. november 19-i számából ismerhetjük meg:

"A fúrás oly kifogástalanul folyik és oly szakértelemmel eszközlik, hogy a közönség mély hálára van kötelezve... Tegnapig 62 méter mélyre jutottak és már rég áttörték a "felhányt" veszedelmes homokréteget (a 37-48 m közötti kavicssávos homokról van szó, ami az első nagy szorulást okozta - B.I.), azóta homokkövet is fúrtak át, és most szemcsés kavics között vannak (az ún. "békasóban" - B.I.), mi igen jó jel, mert még néhány keményebb réteg átfúrása után biztosan remélhető, hogy rátalálnak az éltető forrásra.

Igen dícséretes intézkedése az is Ferenczy úrnak, hogy az eddigi szűk csöveket félretette, és helyettük most 15 cmétereseket alkalmaz, mi által a feltalálandó forrás sokkal jobban lesz kihasználható."
Az alkalmi fúróbrigád leküzdött még néhány csőszorulást és hiányt, majd december 16-án pénteken, este 9 óra felé, amikor a fúró már 135 m-ben dolgozott, váratlan esemény tanúja lett.
Az öblítést keringető gőzszivattyú akadozni kezdett, az ellennyomás lecsökkent, a furatba pedig nagymennyiségű homok tört be alulról. Megpróbálták kitisztítani az omladékot "... ekkor azonban egész elementáris erővel tört ki (tni. a víz a kútból - B.I.) és azóta ömlik folytonosan. A nyomás oly erős, hogy a föld színe felett 7 méter magasra tolja fel a vizet" - írta 1892. december 25-én a Jászberény és Vidéke.

A Jászság szerkesztősége most is bőbeszédűbb volt - igaz jórészt mások élményeit mesélte el:

"... 16-án pénteken este az az örömhír terjedt el a városban, hogy az artézi kút fúrása nem remélt gyors eredményre vezetett, mert a keresett természetes víztartót 135 méter mélységben megtalálták és a víz ellenállhatatlan erővel tör fel a csöveken a talaj fölszíne fölé 6 1/2 méter magasságban emelkedve fel... Melegsége 15-16 Celsius fok. Íze - azonnal élvezve - állítólag vasas, kénes vagy meszes, lehűtve azonban teljesen neutrális, színe: kristálytiszta és átlátszó. Vízbősége az első két napon át perczenkint 60-66 liter volt. E hó 19-én este 7 órakor a víz óriási homoktömegeket kezdett feltolni és folyása elakadt. Egész éjjen át küzdött az áramlat e felhalmozódott akadállyal, míg 20-án kedden reggel 5 órakor diadalmasan áttört rajta, és ezen újabb megindulásának első óráiban mintegy hat kocsi nagyszemű, szürke homokot tolt fel - később a homok mind kevesbedett, és ezen mértékben a vízsugár gyarapodott, úgy hogy most körülbelül háromszor annyi vizet ad, mint pénteki megindulásakor. Ezidőszerint tehát perczenkint állítólag 200 liter vizet ad..."
(Jászság, 1892. december 24-i szám)

A vegyelemzésre dr. Gere Béla és dr. Király kapott megbízást - jónak találták - de természetesen az Országos Vegyelemzési Intézetbe (?) is felküldték a szükséges vízmintát.

Talán mondani sem kell, hogy már a vízfeltörés első napján megszűnt a korábbi bizalmatlanság Ferenczyvel szemben, őt és az adományozó Pintér Mihályt taracklövésekkel köszöntötték a büszke jászberényiek.

Nem hallgatható el ugyanakkor az sem, hogy a kút körül ácsorgó sokaság egy része roppant szorongással gondolt arra, vajon a várt, a megfelelő vízadóra akadtak-e, vagy csak egy kis, gyorsan kiürülő "kőzetlencsére". A félelmek eloszlatása céljából a kútbizottság a minisztériumtól kért szakértőt, aki Halaváts Gyula személyében rövidesen meg is érkezett a városba.

3.6.6. Szolnok, Kossuth (Piac)-tér. (B-3, 282 m)

A lakosság száma 1890-ben: 21993 fő.

Szolnok az egyetlen város, ahol a fúrási munkáról szóló első híradás nem örömteli, hanem tragikus: 1893. októberének elején egy Sághi Ferenc nevű munkás lezuhant az épülő fúrótorony faburkolatáról és súlyosan megsérült.

Nemsokára megkezdték a furat mélyítését, mely zökkenőmentesen haladt, így november 9-én már arról tudósított az újság, hogy készülődnek a második csőrakat lerakására, vagyis a fúrás most 145,7 m-ben folyik, napi 25 m előrehaladással. Két héttel később, amikor a talp már 270 m-ben volt, váratlanul kismennyiségű víz buggyant ki a csőszájon. A geológiai felügyeletet ellátó Kovalik József tanár vegyelemzése kedvező eredménnyel zárult, ezért a nagyobb vízhozam reményében döntés született a furat kismértékű továbbmélyítéséről.
Lejjebb mentek néhány métert, eközben a víz egyre erősebben kezdett folyni. Eleinte negyed percenként 12 liter, majd - a mosatás után - 5 másodpercenként 12 liter volt a hozam.

A kezdetben zavaros, sáros víz néhány nap alatt letisztult, átadáskori adatai pedig a következőképpen alakultak: nyugalmi vízszint: + 6 m, vízhozam: 239000 liter/nap, hőfok: 17 1/2 R. A hódmezővásárhelyi Soós Károly és Sámuel tehát jó munkát végzett.

3.6.7. Túrkeve, Népliget. (B-18, 236,5 m)

A lakosság száma 1890-ben: 13092 fő.

A helyi lap 1893. május 21-én adta hírül, hogy Zsigmondy Béla legrégibb fúrómestere, Hajnal István megkezdte az artézi kút ("sík forrás") fúrását a "kislaposi erdőben".
A talp június 18-án 91 m 59 cm volt, az éjjel-nappal folyó munka során pedig sárga és kék agyagot, homokos agyagot, valamint kemény, cementálódott homokköveket tártak fel.
Ez utóbbiak különösen sok gondot okoztak, így augusztus 27-én még mindig csak 178 m-ben van a véső, pedig a városban ezalatt pusztít a kolera.
Szerencsére a túrkeveieknek nem kellett sokat várniuk az egészséges ivóvízre, a fúrás ugyanis már 237 m-ben befejeződött, mert:

"... oly gazdag forrás találtatott, melynek kiömlő vize megfelel a szerződésben előírt mennyiségnek. A forrás még nem egészen nyílt, amennyiben erős szökése folytán rendkívül sok homokot rak le a kút fenekére..." - írta 1893. október 29-én a Túrkeve című lap.

A benyomuló homokot kezdetben naponta kellett kitermelni ahhoz, hogy a 2,16 m magasságú, 35 cm vastag felszálló csövön át zavartalanul termelhessen a réteg, mely "... a cső mellett felbuzogó tolvaj források daczára is megadja a 100000 l/n jó vizet."
Az újság nagyon dícsérte Hajnal István munkáját, mert a délalföldi térséget kivéve ilyen kis mélységből jövő vízzel más város nem dicsekedhet.
(A cikk szerzője elfeledkezhetett Jászberényről.)

A letisztult víz vegyelemzését dr. Lengyel Béla budapesti egyetemi tanár végezte el: szerinte 1 liter víz 0,9692 g szilárd alkotót tartalmaz, ezek majdnem mind "alcalichloridokból és carbonátokból" állnak, a "calcium" kevés, a nitrit és nitrát csak nyomokban fordul elő, ammoniumsók pedig nincsenek.
A fúrás során felkerült kőzetmintákat a Zsigmondy-cég szokásának megfelelően a helyi reál fiúiskola múzeumának ajándékozták, ezek segítségével készítette el Kajári Ferenc és Szabadfi Elek a fúrás szelvényét. Kutatásaim során többektől is hallottam, hogy ez a kb. 1 m hosszú üvegcső egészen a háború végéig megvolt, ekkor azonban feltehetőleg áldozatául esett a városban dúló harcoknak.

3.6.8. Cegléd, Széchenyi-tér (B-34, 142,7 m)

A Cegléd és Vidéke című lap 1894. augusztus 19-i száma rövid hírben közölte olvasóival, hogy az artézi kút fúrásához szükséges 20 méter magas fatorony és az az épület, melybe a gőzgép lesz elhelyezve a helyén áll már.
Hoffer Lajos, a megbízott kivitelező szeptember 25-én általános érdeklődéstől övezve - ahogy azt Paulovits Károly (1895.) írta "...mindenki törekedett, hogy kivételt tegyenek vele a toronyajtóra írt stereotyp "Tilos a bemenet"-tel szemben." - kezdte meg a munkát, melynek részleteiről az újság tudósította olvasóit.
"A fúrást 16 méter hosszú fúróval eszközlik, amelynek vége felér a fúrótorony tetejére, egész hosszában üres és átmérője 55 milliméter. Emberi erővel működik a fúró, hegyes vége töri a földet, s megpuhítja a 103 milliméter belvilágosságú vascső útját, a melyet csavarral szorítanak le félóránként. A fúró által feltört földet a gőzgép segítségével bevezetett víz mossa ki és hozza a vascsövön keresztül a felszínre, a hol elvezetik és újra felhasználják. A fúráshoz szükséges vizet egy ásott kútból szivattyúzza ki és viszi a fúróba a gőzgép. Hat nap alatt 32 méterre haladtak a fúrással.

A felszínre került anyagokból méterenkint félretesznek két-két üveggel, az egyiket Budapestre küldik fel a geológiai intézetbe, a másikat pedig állami polgári iskolánknak adják."
Az összesen kilenc ember által végzett munkálatok további részleteiről ezt olvashatjuk:

"A vascsövek 4-5,7 méter hosszúak s egymásba srófolhatók. 150 méterig alkalmaznak ilyen vastagságú csövet azután pedig 10 milliméterrel kisebb átmérőjű 300 méter hosszú csövet használnak, illetve eresztenek le a vastagabb csőbe úgy, hogy 150 méterig kettős vascső lesz artézi kutunkban... naponként átlag véve 5-6 méter mélyre hatolnak, s ... novemberben be is fejezik a munkát. A jövő héttől kezdve napjában egyszer mérni fogják a hőmérsékletet is." (Cegléd és Vidéke 1894. szeptember 30.)

Ismét Paulovits Károlyé a szó:

Az idézett újságcikk megjelenése után jó két héttel "... Hoffer egyszer csak jelentette, hogy 132 m-nél már ömlik a csőből az artézi víz, bár perczenként nem több 12 liternél. A fúrás a legnagyobb óvatossággal folyt tovább, míg végre 142,7 méter mélységnél szemmel láthatólag fokozódó menynyiségben tört elő a zavaros, iszapos víz.
A levezető csatorna két oldalán csakhamar rengeteg iszap gyűlt össze, a mit a folyás szabaddá tétele végett a munkások folyvást hánytak ki az árok két oldalára.
A kútfúró mester 1895. október 20-án befejezettnek nyilvánította a fúrást, mi teljesen indokolt is volt, mert perczenkint 150 liter víz ömlött a 2,7 méternyire kiálló cső száján. A víz csak igen lassan tisztult, még egy hónap múlva is zavaros volt, ha nem is iszapos." A teljes letisztulás után egyébként a hozam kb. 165 l/p-re szaporodott az említett kifolyási szinten.

3.6.9. Nagykőrös, kút a Szabó Károly-féle telken. (B-24, 552 m)

Az 1896-os kudarc után a kőrösiek hite megrendült a kútfúrás ügyében, többségük igazolva látta dr. Szontagh Tamás szakvéleményét, mely szerint a város térsége nem alkalmas kifolyó vizet adó artézi kút létesítésére.

Talán a más területeken sorozatban végzett sikeres fúrások híre, talán a századelő magasabb technikai színvonalába vetett hit volt az oka annak, hogy a város vezetése 1913. elején ismét pályázatot hirdetett. (Ne feledjük: 1896-ban sokan nem fogadták el a bukás kizárólagos geológiai okát.)
A létesítendő kút helyéül, mint a város legalacsonyabb pontját az ún. "Szabó Károly-féle telket" jelölték ki - ma a strandfürdő van itt - a kutatófúrás mélységét pedig ezúttal már 500 m-ben határozták meg.
A kivitelezéssel megbízott Steiner Miksa 1913. novemberének elejére lejutott 519,2 m-ig, megfelelő vízadó rétegre azonban nem akadt, ezért abbahagyta a munkát.
A polgármester ekkor a helyszínre kérette a Belügyminisztérium szakértőjét, Czárán Péter kir. mérnököt, majd annak 1913. november 24-én kelt leveléből a következőket tudhatta meg:
A jelenlegi mélységig három, viszonylag jobb minőségű vízadó réteg található a szelvényben (399-402 m, 415-425 m és 455-460 m közt) ezekből a fúrás során észleltek is több-kevesebb beáramlást.
A legkedvezőbbnek az látszik, ha a 455-460 m közöttire képezik ki a kutat, de még jobb lenne, ha a város 100 m-es továbbfúrást rendelne el. Kellő mérlegelés után a vezetés az utóbbi megoldás mellett döntött, és hogy nem rosszul, azt Steiner december 13-i levele igazolja. A vállalkozó ebben közölte megbízóival, hogy 562 m-ig jutott le, és 535-550 m között egy minden eddiginél jobb kifejlődésű homokrétegre akadt, igaz, kifolyó vizet még nem észlelt belőle. Mivel szerinte a továbbfúrás értelmetlen, vállalja, hogy az ünnepek után ezt a réteget szivattyúval "megdolgozza", mert az feltehetően bővizű és kedvező vízminőségű.

A javaslatra adott válasz kedvező lehetett, mert máig is fennmaradt Steiner 1914. március 25-én kelt levele, melyben közli a polgármesterrel, hogy a munkát sikerrel befejezte, ezért kéri, hogy fizessék ki a járandóságát.

Többszöri próbálkozás után sikerült tehát egy "igazi" artézi kutat létesíteni Nagykőrösön, az eredmény azonban - + 1,6 m-en 70-80 l/p 35 C^{O}-os víz - messze elmaradt a helybeliek várakozásaitól.

4./ Az artézi víz fogadtatása a lakosság részéről

Az első kút sáros, iszapos vizének felszínre buggyanása, majd néhány nap alatti letisztulása, hozamnövekedése minden városban óriási lelkesedést váltott ki a lakosság körében.
Szempillantás alatt elfeledték az eseményt megelőző sokéves vitát, amiben persze az is közrejátszott, hogy - az állandó járványveszély miatt - a kútvíz mielőbbi felhasználása a szó szoros értelmében "életbevágó" kérdés volt az emberek számára.
Felfokozott türelmetlenségük mutatkozott meg abban a mindenhol tapasztalható jelenségben is, hogy a víz hazaszállítását már a csőhasítást követő napon megkezdték, meg sem várva annak teljes letisztulását.
Csodálkozhatunk-e ezek után azon a hatalmas ijedtségen és felháborodáson, melyet a mezőtúri csővisszahúzási kísérlet nyomán átmenetileg eltömődő kút okozott?
A lakosságot persze más események is aggasztották.
A városokban néhány napi artézi víz fogyasztás után a legkülönbözőbb rémhírek kaptak lábra, aminek közvetlen oka a korabeli szakértői vélemények szerint az volt, hogy a magas oldott anyag tartalmú, hideg és viszonylag kemény talajvíz után az emberek gyomra megsínylette a kevesebb oldott anyagot tartalmazó, lágy (1,5 - 4 nkf) és meleg (20-30 C^{o}) artézi vizet, vagyis sokan gyomorrontást, hasmenést kaptak. (Felszíni víz ivásához szokott ember ma is járhat így pl. Szegeden vagy a Jászságban.)

A szolnoki "rémhírek" például hol "túl sós"-nak, hol "túl édes"-nek tartották a kissé sárgás kútvizet (sokan vissza is szoktak a Tiszára), ezért a város vezetése a tömegek megnyugtatása miatt mintát vetetett, és azt az m.kir. földtani intézetbe szállíttatta vizsgálatra. Az eredmény megérkezése előtt Kovalik József tanár is kielemezte a vizet, és azt csekély szilárdanyag tartalmúnak, valamint kénhidrogén szagtól mentesnek találta "...miből azt kell következtetnünk, hogy nem vulcanicus eredésű, hanem "hidrostatikai depressió" következtében feltolt földalatti ártérbeli víz..." mely várhatóan nem lesz kitéve hozam és minőségváltozásnak.

(Jász-Nagykun Szolnok megyei Lapok, 1893. december 17.)

Január 4-én már a földtani intézet anyaga is megérkezett a városba: ez szerint a száraz maradék 0,56 gr/l, a víz kevés kalciumot és magnéziumot, ugyanakkor sok nátriumot-káliumot tartalmaz, általános minősége jobb az alföldi ásott kutak vizénél.

Mindazáltal: "Csupán a tapasztalat, hosszabb ideig való élvezet fogja a víz jóságát igazolni" - olvashatjuk Kalecsinszky S. 1894-es jelentésében.

A hasmenések oka tehát egyértelműen a szokatlan összetételű, langyos víz ivásában volt kereshető, így a panaszok átmeneti jellegűek, sőt, Kovalik tanár úr szerint a gyomorhurutosoknak egyenesen hasznos lesz az új víz ivása. (Szolnokon ma is sok emésztési zavarral küszködő ember jár az Eötvös téri kúthoz.)

Hasonló megállapításra jutott Kisújszálláson Bodnár Lajos (1898) tanár is:

"Általában véve az emésztési szervekre való jótékony hatása az artézi víznek megbecsülhetetlen... ezen meglehetősen magas hőfokú vizet, mely frissen kénhydrogén szagú, hűlni hagyjuk likacsos cserépedényekben, s így különösen másnapra a legüdítőbb italt nyerjük..."
Az így lehűtött, 0,915 gr/l szilárd anyagot tartalmazó víz aztán "...igen itatja magát, főzve nem zavarodik meg", és nem sárgás, mint a mezőtúri.

A kisújszállási artézi víz általános megbecsülését bizonyítja az a történet is, melyet Nánási Mihály a város református lelkésze mesélt el nekem 1982-ben. Egyik régi kollegájáról, a századfordulón élt Pórteleky László kántorról az a hír járta, hogy "azért van olyan szépen zengő hangja, mert minden reggel két pohárral iszik a kút vizéből."

A lakosság kezdetben Jászberényben is lelkesen (és iszaposan) hordta haza az első kút vizét, nemsokára azonban a Szolnokon látotthoz hasonló kifogások születtek.
Az emberek "meleg"-nek és "lágy"-nak találták az új vizet, ezért - dacolva a koleraveszéllyel - sokan visszaszoktak a régi ásott kutakra.
(Jászberény és Vidéke 1893. március 30.)

A "szakma" viszont egyértelmű örömmel fogadta a váratlanul jól sikerült kutat, melyet 1893. január 17-én - minisztériumi kiküldöttként - maga Halaváts Gyula is megtekintett, majd a városházán az artézi törvényről tartott előadást a vezetésnek.
Az elmondottakból következik - tette hozzá -, hogy a hegyláb közelsége az oka annak, hogy ilyen kis mélységből kifolyó vizet kaptak. Ajánlom viszont, hogy a következő kutat már a főtérre rendeljék meg, és Zsigmondy Bélától. Az ilyen kis átmérőjű, vascsöves kutakkal ugyanis egyre több baj van: könnyen elapadnak, csövezetüket a szénsavas víz kimarja, s így a különböző nyomású, oldott anyag tartalmú vizek keverednek stb.
A Zsigmondy-cég facsöves kútjai ezzel szemben örökéletűek, mert csőanyaguk nedves helyen nem rothad, ellenkezőleg, kőkeménnyé válik.
A berényiek meghallgatták a nagy geológus érvelését, majd eltávozta után úgy döntöttek, hogy előbb minden városrészbe fúratnak egy olcsó vascsöves kutat, és csak ez után, a geológiai adottságok teljes ismeretében rendelik meg a vörösfenyőcsővel béllelt főkutat. Amit máig "Bundás-kút"-ként ismer mindenki...

Mezőtúron az előbbi problémák mellé "új rémhírt" is kitalált valaki, ezért 1891. szeptember 27-én a helyi lapban kellett tévesnek minősíteni azt a hiedelmet, mely szerint a "vízben réz van, ami kimarja a gyomrot." Valószínűleg nem tudhatott erről az a mezőtúri atyafi, aki 1891. január 1-én reggel a szilveszteri muriból hazafelé tartva megállt a kútnál, majd a vízhordókra támadt és követelte: tűnjenek el, mert a vizet most mind ő akarja kiinni a kútból! Másnapos, égő gyomrának "vízkúráját" a helyszínre érkező rendőr akadályozta meg...

A víz "valódi" összetételéről Kreybig L. (1940.) közölt adatokat:

Kálium:	0,0028 gr/l	Magnézium:	0,0064 gr/l
Nátrium:	0,3379 gr/l	Vas:	0,0006 gr/l
Kalcium:	0,0156 gr/l	Össz.old. anyag:	1,3515 gr/l.

A ceglédi forrásmunkák nem említenek az előbbiekhez hasonló lakossági kifogásokat, Paulovits Károly is csak ennyit jegyez meg az új víz fogadtatásával kapcsolatban:

"... már két hét múlva nagyban hordták, mert ha egy éjjel nyugodtan állt, kristálytisztává ülepedett. Azóta a háziasszonyok közt elfogadott álláspont, hogy mosáshoz legjobb az artézi víz."

A következő sorok pedig azt bizonyítják, hogy azoknak sem kellett túl sokáig nélkülözniük az artézi víz áldását, akik idegenkedtek tőle:

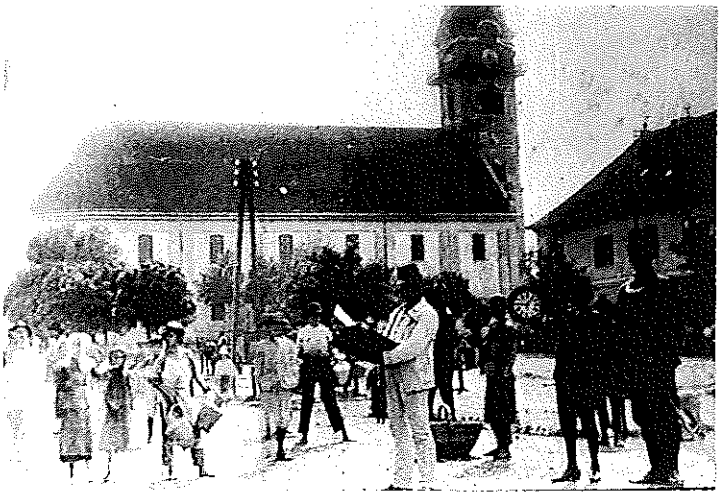
"Utóbbi időben támadt az a szerencsés gondolat, hogy a szerves fertőző anyagoktól mentes hévizeket (ilyennek számítottak akkor a 20-30 C^{0}-os alföldi kútvizek is - B.I.) jövedelmezőleg lehetne értékesíteni, ha kellemetlen izöket szénsavval megjavítanák" - írta Ilosvay Lajos 1893-ban azokkal a kisiparosokkal kapcsolatban, akik a kutak vizéből szódavizet készítettek. (Idős emberekkel történt beszélgetéseimből tudom, hogy ez a módszer területünkön sem volt ismeretlen.)

Az új kutak azonban nem csak vízminőségi problémákat vetettek fel. Rövid idő alatt igazolódott azok félelme, akik az elfolyó csurgalékvíz káros hatására is gondoltak a kúthelyviták alatt: a szép főterek napok alatt sártengerré váltak, a környező házakat pedig a beszivárgás következtében súlyos károsodás fenyegette.

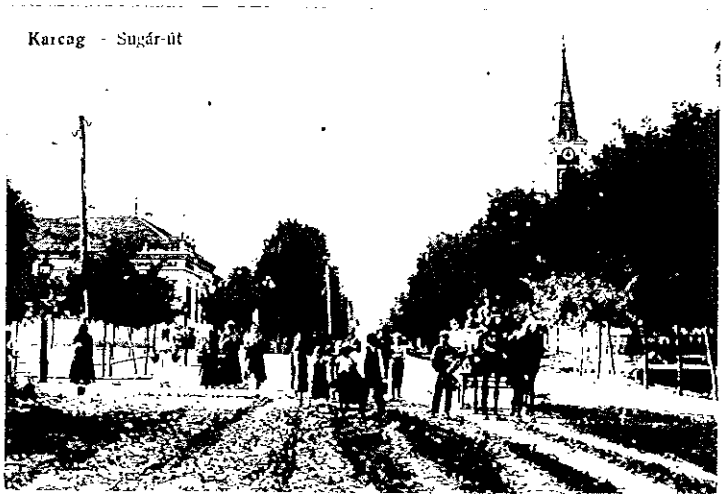
Kisújszálláson a helyi lap 1894. január 28-i cikke a vízhordók viselkedésére hívta fel a rendőrség figyelmét: akadályozzák meg őket abban "- hogy a víz szertelocsolásával csaknem hozzá férhetetlenné tegyék a kút környékét."
A cikkíró szerint még az is megtörtént, "... hogy az atyafi szekérrel és lóval oda áll a kút mellé, s a jó meleg vízzel ott helyben kedélyesen mosogatja le kocsiját s lovait..."
A tisztes polgárok sokat háborogtak azon is, hogy "...délután 5-6 óra tájban alig lehet a böcsületes járdán menni a korsókkal megrakott lányoktól, "akiket a legények ott várnak a járda mellett és korsóikból a vizet - pajkosságból - kilocsolják.

Móricz Zsigmond, aki a fúrás után néhány évvel gimnazistaként került Kisújszállásra, így írt ezekről az ügyekről "Forr a bor" című regényében:

"A város piacán volt egy artézi kút, a lányok odajártak vízért, s míg a meleg, kénes illetú vízzel telecsorgatták a pléhkannáikat, míg sor került rájuk, kaszinóztak, diskuráltak, s a legfiatalabb lányok is feszteleníl beszélgettek a legdurvább szavakkal, s a diákkamarák bármikor kaptak lányvendéget, akik a fiatal diákvér túlpezsdülését lecsapolták."

11. sz. kép
Vízhordók a kisújszállási kút körül
(Kolláth József református lelkész - Kenderes - szívességéből)

12. sz. kép
Vízhordók a karcagi utcán
(Repro: Lescsinszky Györgyné Sz. M. Levéltár)

Ha ezen nem is, a sok gondot, kárt okozó csurgalékvíz problémán több módon is igyekeztek segíteni: a főteret kikövezték, a felesleges vizet pedig távolabbi csatornába, vagy - jobb esetben - tisztasági fürdőbe vezették (lásd: Cegléd, Mezőtőr, Karcag).

13. sz. kép
A karcagi artézi fürdő bejárata.

(dr. Bellon Tibor - Győrffy István Múzeum - szívességéből.)

Ez utóbbi megoldás fő indokát a Mezőtúr és Vidéke című hetilap 1891. májusában így határozta meg:

"A közegészség nem csak attól függ, miképp tápláljuk a testet belülről, hanem attól is, hogy annak külsejét miképp gondozzuk."

Cegléden is a helyi lap elégedetlenkedett:

"Artézi kutunk bőséges vízmennyiségének legnagyobb része haszontalanul elfolyt...", fürdőt kellene hát építeni a felhasználására. (1895. április 21.)
Alig fél év múlva már azt tudatták, hogy Walser Ferenc budapesti vállalkozó készíti az artézi fürdőt, egy hét múlva nyitás lesz.

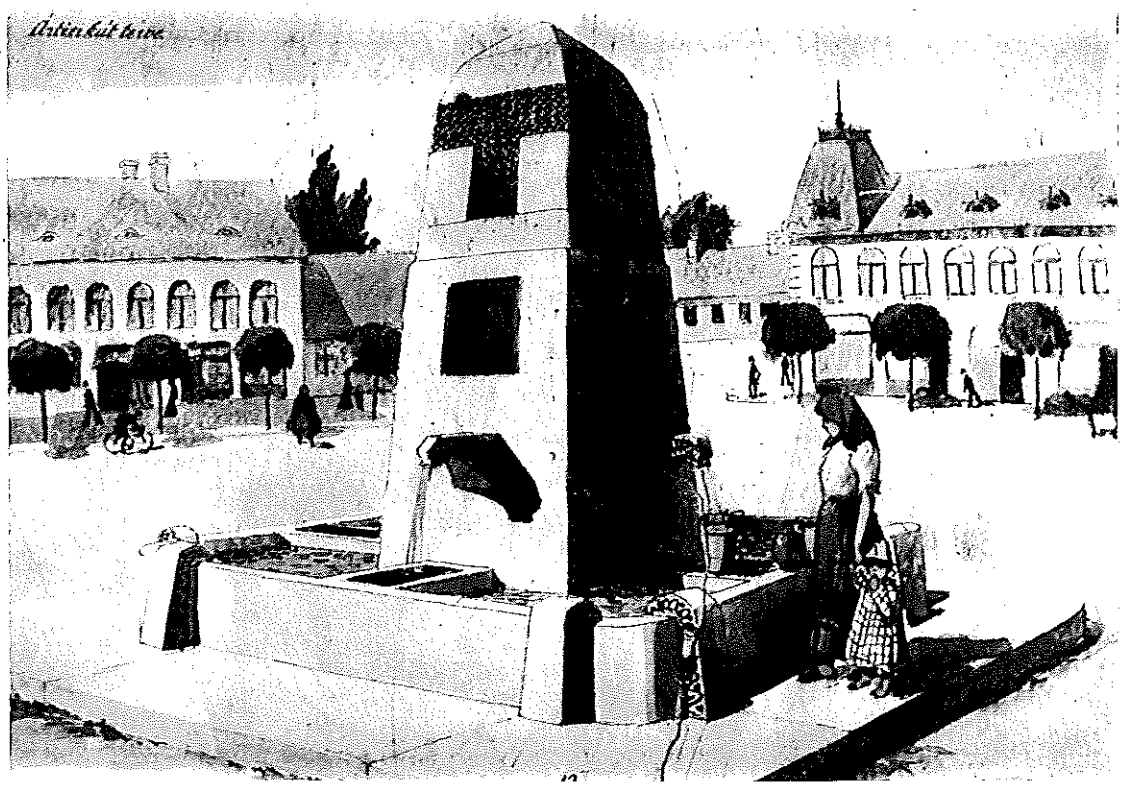
Valójában persze a városok módosabb lakóit egyáltalán nem az egészségügyi szempontok vezették a fürdőépítés elvének gyors elfogadásában.
Gyorsan átlátták ők, hogy az artézi vízben "üzlet" van, ezért gyorsan "fürdőrészvénytársaságot" alapítottak, terveket rendeltek, kivitelezőt fogadtak, majd megszabták a belépők árát. (Mezőtúron ez 1897. nyarán 30 kr. volt.)

Mindettől függetlenül e fejezet végén igazat kell, hogy adjunk a Kisújszállás és Vidéke hetilap 1894. február 11-i cikkének, mely az artézi víztől való kezdeti idegenkedés elmúltával ezt írta:

"...bizony úgy van már az, hogy hozzászoktunk az artézi kút vizéhez, s vagyunk olyanok, a kik szerfelett csodálkozunk, hogy is lehetett azelőtt enélkül megélni."

5./ A díszkútfej megépítése és a kút további sorsa

Az alföldi városok XIX. század-végi artézi kútfúrásainak utolsó munkafázisa - s mint látni fogjuk, egyik legjellegzetesebb kísérőjelensége - az ún. "díszkútfej" megépítése volt.

14. sz. kép
Ismeretlen Szolnok megyei település díszkútfej tervrajza
(Szolnok megyei Levéltár. Repro: Lescsinszky Györgyné)

A vezetékrendszer nélkül, gravitációsan termelő artézi kutak esetében a kútfej lényegében a "vízmű" szerepét töltötte be, hiszen 3-4 kifolyóján "elosztotta", föld alatti csövein pedig a kívánt helyre (pl. közeli folyópartra, árokba vagy akár a fürdőbe) vezette a felesleges vizet. Mindig a "forrástól" kissé távolabb építették fel, hogy az esetleges kútjavításokat ne zavarja.

Ha ez a praktikus szerkezet díszes külsőt kapott, az előbbieken túl is nyújtott "szolgáltatást", igaz, annak már nem "műszaki", hanem "társadalmi" jelentősége volt: a város előkelőségei az építmény díszességével, költséges megoldásaival saját gazdagságukat, bőkezűségüket kívánták az egyszerűbb emberek, de még inkább a más városokból érkezők tudomására hozni.

"A mélyfúró felszerelések kifejlődésével ... az ivóvíz beszerzésének inkább csak ürügye alatt... artézi kút láz terjedt el...(a kút és a kútfej mint)... költséges luxusépítmény, a dicsekvés tárgyát képezte" - írta erről a jelenségről Pazár István 1902-ben.

Ilyen jellegű "társadalmi szempont" indokolta például Szolnokon azt, hogy a két kút közül csak a tanácsház előtti (a piac vagy Kossuth-téri) kapott díszes felsőrészt - elkészítésével Szvitek, Borbás és Jancsó iparosokat bízták meg - az akkori városhatáron lévő vásár-térit csak egyszerű vas vagy bronz kifolyó csövekkel látták el.

Ki gondolta volna akkor, hogy a város első kútja pontosan ennek a kivételezett helyzetének köszönheti majd viszonylag gyors tönkremenetelét? Az történt ugyanis, hogy a díszes kútfej felszerelésének idejére a víz szabad kifolyását megszüntették, ez a beavatkozás azonban - a korabeli szakértői vélemények szerint - a kiüregelt homokréteget beomlasztotta, és a víz csak a Soós testvérek mosatási eljárása után buggyant ismét a felszínre.

A csőben alul 12 m agyagfeltöltődés maradt, ennek ellenére a vízminőség jobb, a mennyiség pedig kevesebb lett- írta az ügyről Kovalik József a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1895. december 26-i számában.

15. sz. kép

A szolnoki piac-téri kút.

16. sz. kép

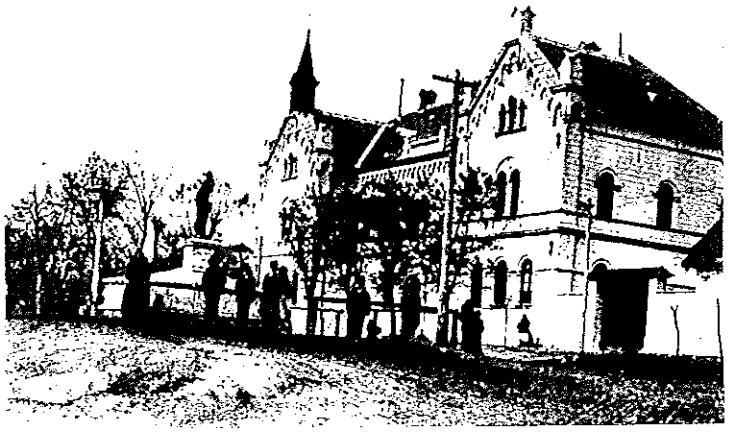
Lajtoskocsik töltése a piac-téri kútnál

(Kardos Tamás fotóművész szívességéből)

Később sem nagyon változhatott a helyzet, mert a város egyik 1901-es közgyűlési jegyzőkönyvében a következő olvasható:
"...az artézi kútnak a forráshoz lebocsájtott likacsolt csöve gyakran homokkal telik meg, minélfogva a kút vízbőségét időnkint elveszti."

Tekintettel arra, hogy a korábbi években alkalmazott "mosórendszeres" javítás a ráfordított több száz koronás költség ellenére sem eredményezett tartós javulást, a jelenlévők egyetértettek a városi mérnökkel abban "...hogy a piacztéri artézi kút vízbőségének visszaszerzése czéljából, az általa tervezett elzáró készüléket és víztartó szivattyús bestint 700, azaz hétszáz korona költséggel ..." készíttesse el a város.
Sajnos ez a megoldás sem segíthetett túl sokat az omló vízadójú kúton, mely évtizedekkel előbb elapadt mint dísztelen, de ma is százakat ellátó társa...

Jászberényben Trozonyi Géza műépítészt bízták meg a díszkútfej tervének elkészítésével (800 forint díjazásért). Elképzelése nyomán egy 1,5 m magas női alak került a "juhászok keresztjénél" lefúrt első kifolyó vizet adó artézi kút kőmedencéjének közepére, kezdetben lámpást tartva, mely a korabeli újság szerint szinte soha nem égett.

17. sz. kép

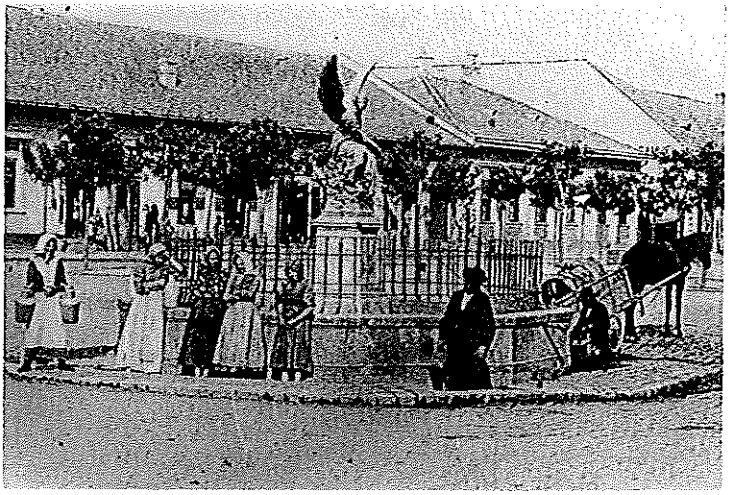
A jászberényi "Leány" kút
(Repro: Lescsinszky Györgyné)

Állítólag a szobor anyagának minősége is vitatható volt, így nem csoda, hogy az építmény állandó céltáblája lett a gúnyolódásoknak (lámpást tartó primadonnának" csúfolták).

A Jász-Kürt című lap 1908. március 1-i számából azt is megtudhatjuk, hogy a vezetés félelme a kút környékének elvizenyősödésétől nem volt alaptalan: "...a szegény cselédlányok, ha oda vízért kell menniök, valóságos vértanúságot szenvednek, nyakig úsznak a feneketlen sárban. A cselédlányok élelmesebbjei akként segítenek magukon, hogy hazulról négy-öt darab téglát cipelnek a kúthoz, és így azután kikövezik a kúthoz vezető átjárót."
Érdemes lenne a vizet a főtérre is bevezetni, mert igen előnyös lenne pénzügyileg, ha mindenki ingyen vinné oda a kockaköveket - tette hozzá a cikkíró.

Karcagon a helyi lap 1893. augusztus 30-án adta hírül, hogy "a medencze kövek s a Viktoria szobor elkészültek", így nemsokára fel is állítják őket a főtéren. (Victoria a római katonák győzelemistennője volt, ez esetben a kútért folytatott küzdelem győzelmét akarhatták jelképezni vele.)
Először a medence készült el, majd:
"Victoria! Victoria! Megérkezett végre valahára... pénteken kiült az artézi kút medenczéjének közepére egy szárnyas női alak, meglehetős kaczér positurában." - lelkendezett 1894. január 14-én a Nagy-Kunság című hetilap, hozzátéve, hogy egy álló alak azért sokkal mutatósabb lett volna.

A kút vagy tíz évig jól üzemelt, a fürdőt is ellátta, 1903. szeptember 13-án azonban - Szentesi Tóth Kálmán szavaival - "nagyon csendesen folydogált".
A következő napokban a hozam ingadozóvá vált, 1904. nyarára pedig 45.000 l/n-ra csökkent.
Szaporítása céljából a "főcsövet" 65 cm-rel megrövidítették, így a kifolyó vízmennyiség néhány évre ismét 100-110.000 l/n-ra növekedett.
1910-ben újabb csőkivágásra került sor, majd a kutat szivattyús üzemre állították át, a feleslegessé vált díszkútfejet pedig elbontották.

18. sz. kép

A karcagi kút felépítménye a "Victoria" szoborral
(dr. Bellon Tibor szívességéből)

A szoboralakot Lakatos Mihály karcagi lakos visszaemlékezése szerint a tanácsház pincéjében helyezték el, majd az 1975-ös "nagytakarítás" nyomán a MÉH-be szállították és feltehetően beolvasztásra került (dr. Bellon Tibor múzeumigazgató közlése).

Maga a kút az 1970-es évek közepéig - immáron búvárszivattyúval termelt a csúcsidőszakban, jelenleg üzemen kívül van, a belőle kivágott facsövet pedig három múzeum (Karcag, Szolnok, Visegrád) is ereklyeként őrzi.

Mezőtúron "Flóra" szoborral díszített kőmedence került a város első artézi kútjára, valószínűleg Zsigmondyék terve alapján.

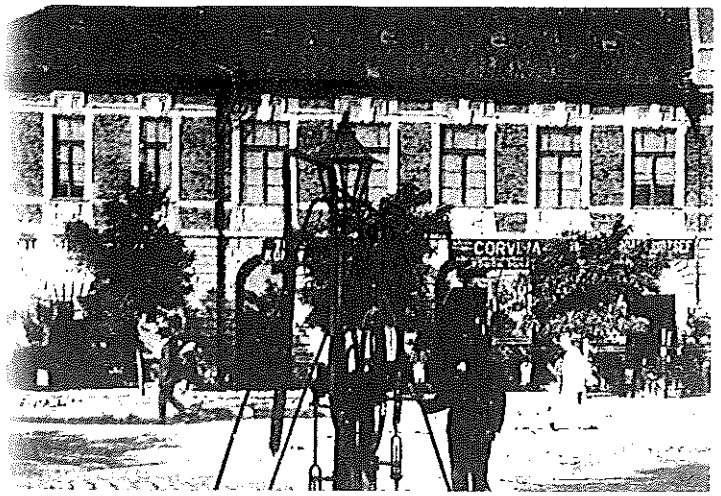
Az építmény hosszú évtizedeken át rendben látta el feladatát, majd az 1960-as években áldozatává vált egy térrendezési akciónak.

19. sz. kép
A mezőtúri kút felépítménye a "Flóra" szoborral
(Csath Béla szívességéből)

20. sz. kép
A szobor a mai helyén
(Fotó: Barabás I.)

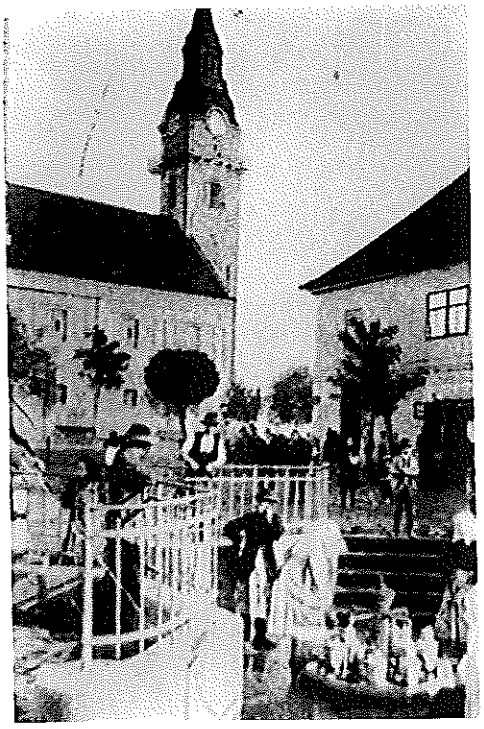
21. sz. kép
A mezőtúri Zsigmondy kút lajttöltő szerkezete
(Repro: Lescsinszky Györgyné)

Szerencsére itt csak "áthelyezték" (ma a Puskin út és a Köztársaság út sarkán áll), így elvileg fennáll annak a lehetősége, hogy eredeti helyére visszakerüljön.

Kisújszálláson a kút elkészülte után bizottság alakult azzal a céllal, hogy utazzon a Dél-Alföldre és ott elsősorban azokat a díszkútfejeket tanulmányozza, melyeknél "...a kézi és kocsi rakodás czélszerűen egyesítve van."

A felépítmény elkészítéséig a vezetés úgy döntött, hogy a kút úgy marad "...mint jelenleg van, midőn egy körülbelül 0,6 méter magas öntött vascsőből 4 bronzírozott karon folyik a víz, melynek fölöslege fedett csatornán a város alatti belvíz levezető csatornába jut."
(Bodnár L. 1898.)

Valamilyen oknál fogva a díszkútfej később sem készült el, 1916-tól pedig - állítólag a kifolyó vízmennyiség jelentős csökkenése miatt - benzinmotoros szivattyúval folytatták a víztermelést.

22. sz. kép
A kisújszállási Zsigmondy kút.
(Kolláth József ref. lelkész szívességéből)

23. sz. kép
A kisújszállási kút más nézetből
(Repro: Lescsinszky Györgyné)

Ismeretlen időpontban eltűnt a motoros szivattyú is, helyére kéziszivíttyút szereltek, ezzel egészen az 1970-es évek elejéig használták, majd ezt is elbontották, és a kút fölé autóparkolót építettek. A lényegében még üzemképes, lebetonozott aknájú kút ma is forrása a legendáknak: a helybeli öregemberek például tudni vélik, hogy a vízhozam azért csökkent le nagymértékben a század elején, mert a városi mérnök kavicsot szóratott a csőbe, kimondottan ezzel a célzattal...

A túrkevei Zsigmondy-kút felépítményéről sajnos nem maradt fenn korabeli fotó vagy rajz.
Annyit tudunk csak, hogy az artézi kút bizottság 1894. március 19-én megvitatta a kivitelezőtől kapott kútfejterveket és közülük az "oszlopszerűt" fogadta el, a medenceépítést viszont elvetette. Akárcsak azt a javaslatot, hogy a polgármester és a három fő adakozó nevét vessék bele a vascsőbe.

24. sz. kép
A túrkevei kútfej az 1950-es évek elején.

Szerencsére a vállalkozó által benyújtott, és a képviselő testület által 1894. szeptember 3-án tárgyalt számla részletesen felsorolta az építmény főbb részeit, jellemzőit: "...egy díszes kútoszlop festve és bronzírozva, egy lámpa petróleum használatra, 4 kifolyó sárgaréz szájjal, 4 csatornaszekrény csuklós fedéllel, 100 mm-es és 80 mm-es csővezeték a kútfejtől a kútoszlopig és a kocsirakodó vízmedencéig egy 80 mm-es vízzáró teljesen felszerelve 600 fr. árban, továbbá egy 4" kettős működésű szivattyú magas kútoszloppal, egy lámpával petróleum világításra teljesen felszerelve, a kútoszlop festve és bronzírozva 400 frt. árban, végre két fedőlap gránitból, vasgyűrűkkel 30 frt-ban..." - tehát összesen 1.030 fr. járt Zsigmondynak.

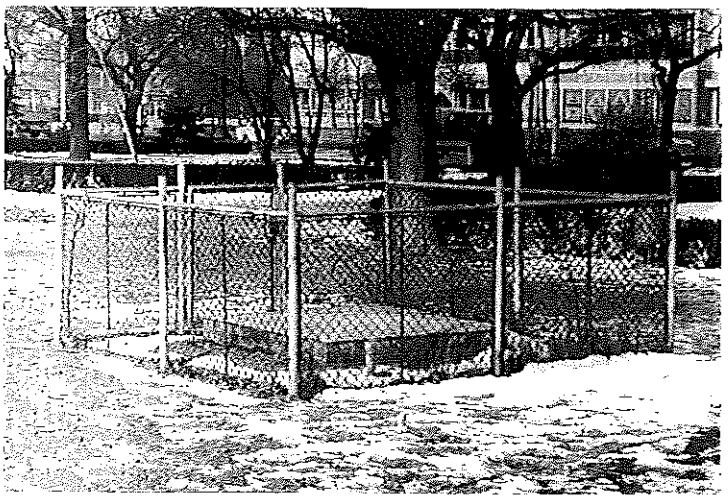
A képviselők valamivel korábban döntöttek arról is, hogy "... a földhordással meglehetősen magasra emelt artézi kút környezetének a kikövezése azon czélból, hogy a kút bármely időszakban és bárminő időviszonyok között hozzájárulható legyen, mielőbb megtörténjék", mégpedig erre idomított terméskövekkel.

A kút hosszú évtizedeken át rendben ellátta feladatát, jelenleg mindenkitől elfeledve egy kis téglaépületben nyugszik, és talán azon elmélkedik, milyen is volt az az 1893-as nyár, amikor az itt lakók az életükért remegve figyelték születését.

A törökszentmiklósi kútfejről jelen ismereteink szerint nem készült korabeli fotó vagy képeslap, ami arra utal, hogy nem állt rajta díszes szoboralak. Egyszerű kő építmény volt, négy rézből készült kifolyó csővel. Mindezek ellenére a már említett május 31-i átadás szokatlanul ünnepélyes volt, a helyi vezetőkön kívül részt vett rajta Bagossi Károly megyei főjegyző (az alispán betegsége miatt nem jött el), Kovács Lajos királyi főmérnök, a megyei államépítészeti hivatal főnöke, valamint több környékbeli város polgármestere, illetve főjegyzője. A beszédek elhangzása és a kifolyócsapok megnyitása után 14 órától díszebéd következett a kaszinóban, ahol az elnök, ifj. Polgár Józsi üdvözölte a vendégeket, köztük a nap hősét, Zsigmondy Béla mérnököt, az artézi kút építőjét, és annak jobbkezét, Karafiáth mérnököt.

Az eseményekről tudósító "Szolnoki Híradó" munkatársa így összegezte véleményét a nagy napról: bizony nehéz dolog rábírni az egyszerű embereket a haladásra, de meg lehet csinálni "...persze csak akkor, ha meg van valakiben a képesség és emberösmeret a fölséges népet egészen odáig kapaczitálni, hogy vízre ne sajnáljon 38 ezer forintot föláldozni akkor, mikor azt a magyar ember még a csizmájában sem szereti... A hajdani szegény jobbágy község nótáriusának biztatására artézi kutat ásat akkora összegen, melyen hajdanában talán szabaddá válthatta volna magát... Ennek a vezérlő szellemnek köszöni a város sok irányú haladását...(és)...a föld mélyéből a tudomány bűvvesszelyével kicsalt vízsugárt..." (1890. június 26.)

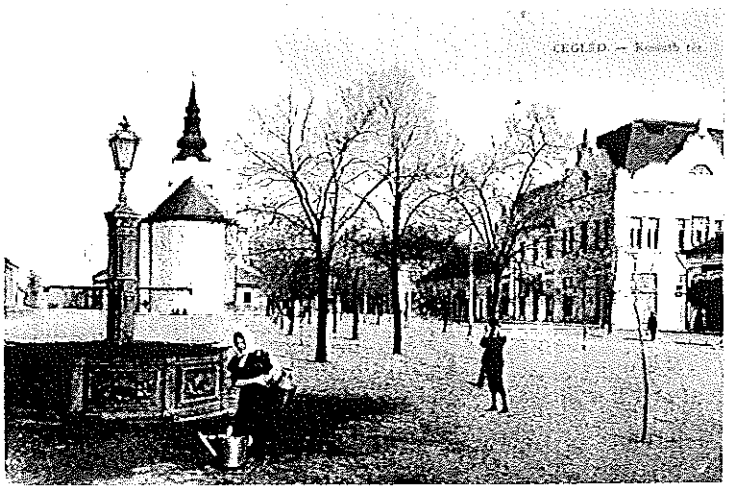
A Törökszentmiklós és Vidéke című lap 1909. október 16-i számából tudjuk, hogy ebben az időben a kút már alig adott kifolyó vizet - "vékonyan csordogált" - ezért kéziszivattyúval szerelték fel. Így termeltették hosszú évtizedekig, majd az 1970-es évek elejétől kritikussá váló vízellátási helyzet miatt búvárszivattyúval látták el.
Néhány évvel később figyelőkút lett, ma is az.

25. sz. kép

A törökszentmiklósi kút ma
(Fotó: Barabás I.)

Cegléden csak a másodiknak elkészült Kossuth-téri kút kapott díszes felépítményt (1294 forintért), az első a város akkori szélén, messze a jómódú polgárok házaitól mélyült le, így nem költöttek rá sok pénzt, egyszerű vas vagy bronz csövön át termelt.
A főtéri kútfej viszont igen szép lett, jellegében inkább a mediterrán térség hasonló létesítményeire, mint a többi alföldi városéra hasonlított.

26. sz. kép

A ceglédi díszkútfej

(A ceglédi Kossuth F. Múzeum gyűjteményéből)

Sajnálatos, hogy ezt a szép építményt a II. világháború után elbontották egy térrendezés alkalmával, ugyanakkor büszke vagyok rá, hogy amikor néhány évvel ezelőtt a városi tanács kerestetni kezdte a darabjait, a Ceglédi Hírlap az én cikkemre (Barabás I. 1984/a) hivatkozott az ügy fontosságát hangsúlyozva...

Nagykőrösön tudomásom szerint egyetlen kútra sem építettek díszkútfejet, de a helyi lapból tudjuk, hogy a széchenyi-téri kapott volna ilyet.

Az elképzelt cél azonos volt a többi városéval: "... mivel díszes felépítménnyel is el leend a kút látva, az csinosítja városunk külső képét" - írta dr. Joó Imre tanár a Nagy-Körös című lap 1896. február 2-i számában. Csak sajnálhatjuk, hogy a terv nem válhatott valóra.

Steiner Miksa 1914-es, sikeres kútja már kaphatott volna díszes felsőrészt, de ez távol esett a központtól, így még a környéke is sokáig gondozatlan maradt.
Az 1926. december 17-i képviselőtestületi ülés jegyzőkönyve például Szűcs Ambrus képviselő azon felszólalását tartalmazza, mely szerint a "Város egyik közkincsének" nevezett kutat szinte életveszélyes megközelíteni a sártengertől.
A nem messze húzódó kocsiút is járhatatlan, ideje lenne kikövezni a területet - ismerték el társai a "régi óhajtást."

A megoldást a strand építése hozta meg, melynek megvalósítására 1928. elején kapott ajánlatot a vezetés a Magyar Magas és Mélyépítő Rt-től.

EPILÓGUS

Elkészült tehát az első kút, majd rövidesen még néhány - olcsó kivitelű - a központtól távol eső kerületekben.
Az emberek többsége elégedett volt az eredménnyel, így hosszú éveken, sőt évtizedeken át legfeljebb néhány hozzáértő emlegette, hogy a vízellátásnak ez az egyedi kutas módja igen alacsony hatásfokú, emellett pedig módfelett pazarló is.
(13. sz. ábra)

Lászlóffy W. (1940.) cikke nyomán ismét Cseuz Béla szentesi műszaki tanácsost idézem: